

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE

w Warszawie

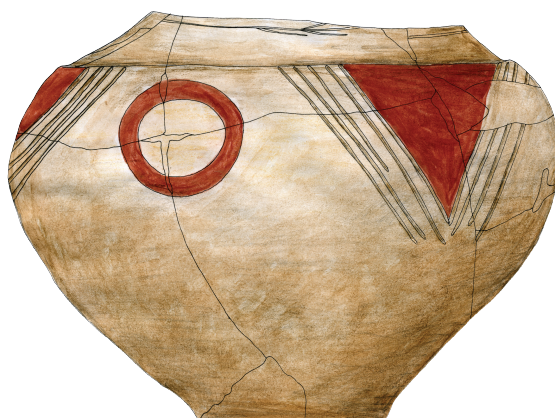

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LVII

2004 – 2005

WARSZAWA 2005 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LVII

Redaguje zespół / Editorial staff:

mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław J. Prochowicz, mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr hab. Teresa Węgrzynowicz

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka, Marta Stasiak-Cyran
Anna Mistewicz & Jacek Andrzejowski (podpisy / captions)

Skład i łamanie / Layout:

J R J

Rycina na okładce: malowana waza gliniana
z Chojna-Golejewka, pow. Rawicz (rys. L. Kobylińska)

Cover picture: painted, clay vase
from Chojno-Golejewko, distr. Rawicz (L. Kobylińska del.)

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2005

© Autorzy, 2005

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl.

Cennik wydawnictw, wykaz publikacji i pełen spis zawartości czasopism PMA: pma@pma.pl/wydawnictwa.

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LVII

SPIS TREŚCI

Contents

R o z p r a w y

- Barbara Bargiel, Jerzy Libera, Zespoły grobowe z krzemiennymi płoszczami w Małopolsce i na Wołyniu 3
Grave assemblages with flint projectile points in the Little Poland and Volhynia

M i s c e l l a n e a

- Anna Drzewicz, Topór kamienny kultury ceramiki sznurowej z Czubina, pow. pruszkowski 29
A Corded Ware Pottery culture stone axe from Czubin, distr. Pruszków

- Anna Drzewicz, Technika produkcji młotków rogowych z osiedla obronnego kultury łużyckiej w Biskupinie 33
Antler hammers from the fortified settlement of the Lusatian culture at Biskupin – technology of production

- Grażyna Orlińska, Naczynie kultury łużyckiej z Pyszkowa, pow. sieradzki 41
A Lusatian culture footed beaker from Pyszków, distr. Sieradz

- Aleksandra Żórawska, Klamra hakowa z Kargoszyna, pow. ciechanowski. 47
Uwagi o chronologii i genezie ażurowych klamer z T-kształtnym zakończeniem w północno-wschodniej Polsce i na terenach bałtyjskich
The belt clasp from Kargoszyn, distr. Ciechanów.
The dating and origins of open-work belt-clasps with T-shaped endings from north-eastern Poland and the Balt lands

- Jacek Andrzejowski, Wczesna *Kragenfibel* z Obór i problem jej pochodzenia 57
Early *Kragenfibel* from Obory and the question of its provenance

- Katarzyna Czarnecka, Nieznane materiały z cmentarzyska kultury przeworskiej 67
w Wólce Domaniowskiej, w pow. radomskim
Unpublished finds from a cemetery of the Przeworsk culture at Wólka Domaniowska, distr. Radom

- Radosław Prochowicz, Znaleźisko dziobowatego okucia końca pasa z Przeradowa, pow. makowski 73
A beak-shaped strap end from Przeradowo, distr. Maków Maz.

- Dorota Popławska, Archeomuzykologia polska o aerofonach fletowych 81
Polish archaeomusicology on flute o aerophones

M a t e r i a ł y

- Bartłomiej Karch, Naczynia z IV okresu epoki brązu z Nowego Zatomia, pow. międzychodzki 89
Bronze Age pottery (BA IV) from Nowego Zatom, distr. Międzychód

- Anna Drzewicz, Materiały z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Chojnie-Golejewku, pow. rawicki, z kolekcji 93
Aleksandra Guttmana
Material from a Lusatian culture cemetery at Chojno-Golejewko, distr. Rawicz, from the Aleksander Guttman collection

Anna Drzewicz, Ozdoby brązowe z Kruchowa, pow. gnieźnieński Bronze ornaments from Kruchowo, distr. Gniezno	101
Aleksandra Żórawska, Wielokulturowe cmentarzysko w Starym Targu w świetle dotychczasowych publikacji, archiwaliów i ocalałych materiałów The multicultural cemetery at Stary Targ in the light of literature, archival records and survived finds	111
Zbigniew Nowakowski, Cmentarzysko kultury przeworskiej w miejscowości Bielawy-Łuby, pow. łowicki, stan. 2 A Cemetery of the Przeworsk Culture at Bielawy-Łuby, distr. Łowicz, site 2	177
Anna Mistewicz, Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej z wczesnego okresu wpływów rzymskich na stan. 29 w Dąbku, pow. mławski Early Roman Period cemetery of the Przeworsk culture at Dąbek, site 29, distr. Mława	197
A n e k s : Łukasz Maurycy Stanaszek, Analiza antropologiczna materiału kostnego z Dąbka, pow. mławski, stan. 29 Anthropological assessment of bone remains from Dąbek, site 29, distr. Mława	235
Teresa Liana Osada z młodszego okresu rzymskiego w Łęgonicach, pow. grójecki A Late Roman Period settlement of the Przeworsk culture at Łęgonice, distr. Grójec	241
K r o n i k a	297
Wykaz skrótów	299

OD REDAKCJI

W niniejszym tomie „Wiadomości Archeologicznych” zamieszczamy pracę zmarłej w 1998 roku dr Teresy Liany pt. *Osada z młodszego okresu rzymskiego w Łęgonicach, pow. grójecki*, przygotowaną i zredagowaną przez prof. dr hab. Teresę Dąbrowską na podstawie materiałów pozostawionych przez Autorkę. Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” wyraża tą drogą podziękowania Pani prof. dr hab. Teresie Dąbrowskiej za wielki wkład pracy w przygotowanie do publikacji tego ważnego stanowiska kultury przeworskiej.

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” informuje, że w pracy Caroline Earwood *Wooden artefacts from the medieval town of Dawidgródek, Belarus* opublikowanej w tomie LVI zostało wykorzystanych szereg rysunków autorstwa Pani Wiesławy Gawrysiak-Leszczyńskiej. Redakcja przeprasza Autorkę za omyłkowe opuszczenie Jej nazwiska w podpisach pod następującymi rycinami: fig. 6 nr 72.7, 10 nr 65, 66:1, 79.3, fig. 11 (z wyjątkiem nr. 16.2), fig. 13 nr 81:3, fig. 16 (z wyjątkiem nr. 17.7), fig. 19, fig. 22, nr 79.11, 81.7, 81.14, 81.21, fig. 23, fig. 27 nr 79.14, 81.19.

Począwszy od bieżącego tomu w „Wiadomości Archeologicznych” Redakcja wprowadziła transliterację tekstów pisanych grażdanką (cyrylicą) zgodną z zasadami opisanymi w Polskiej Normie PN-ISO 9:2000 (*Informacja i dokumentacja — transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie — Języki słowiańskie i niesłowiańskie*).

Dr Wojciech Brzeziński
Redaktor Naczelny

ANNA DRZEWICZ

MATERIAŁY Z CMENTARZYSKA LUDNOŚCI KULTURY ŁUŻYCKIEJ
W CHOJNIE-GOLEJEWKU, POW. RAWICKI, Z KOLEKCJI
ALEKSANDRA GUTTMANA

MATERIAL FROM A LUSATIAN CULTURE CEMETERY AT CHOJNO-GOLEJEWKO, DISTR. RAWICZ,
FROM THE ALEKSANDER GUTTMANN COLLECTION

Rozległe cmentarzysko ciałopalne, znajdujące się na pograniczu wsi Chojno i Golejewko (Ryc. 1)¹, stanowi jedną z najciekawszych i najbogaciej wyposażonych nekropolii ludności kultury łużyckiej w Wielkopolsce, użytkowaną od IV okresu epoki brązu po początek starszego okresu przedrzymskiego.

Stanowisko to, odkryte w 2. połowie XIX wieku, znane jest niemal wyłącznie z amatorskich badań okolicznych kolekcjonerów, którzy wydobywali z ziemi bądź skupowali od miejscowych rolników najlepiej zachowane wyroby. W sumie rozkopano prawdopodobnie ok. 2000 grobów, a przedmioty z nich pochodzące rozproszone zostały w dziesiątkach prywatnych zbiorów. Dzięki darowiznom i zakupom wiele z tych znalezisk trafiło do Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Państwowego Muzeum Archeologicznego (dalej PMA) w Warszawie, a także do instytucji zagranicznych, m. in. muzeum w Moguncji. Zabytki zgromadzone w dwóch wymienionych placówkach polskich uporządkował i szczegółowo opublikował Zenon Woźniak (1959, s. 31–116).

We wspomnianym opracowaniu nie uwzględniono jednak kolekcji Aleksandra Guttmana, ofiarowanej w 1919 roku Muzeum Narodowemu w Warszawie przez pułkownika Tadeusza Jaworowskiego. W jej skład wchodziło 12 całych, nieuszkodzonych naczyń glinianych – w tym jedno malowane – oraz 13 narzędzi i ozdób z brązu, żelaza oraz bursztynu (nr inw. MN 74938–74950 oraz MN 74952–74956)². Przedmiotom tym nie towarzyszyła jednak żadna dokumentacja, umożliwiająca powiązanie ich z konkretnymi zespołami grobowymi. Ani o wymienio-

nym kolekcjonerze, ani też darczyńcy również nie zachowały się w dostępnych źródłach jakiejkolwiek informacje. Wiadomo tylko, że fabrykant o nazwisku Gutmann wziął udział w zebraniu konstytucyjnym niemieckiego *Historische Gesellschaft für die Provinz Posen* (Towarzystwo Historyczne Prowincji Poznańskiej), które odbyło się 5 marca 1885 roku w Poznaniu, a następnie był czynnym członkiem tej organizacji, mającej na celu m. in. tworzenie zbiorów zabytków starożytnych (J. E. Kaczmarek 1996, s. 67–68). Trudno jednak ustalić, czy na pewno chodzi o tę samą osobę, zwłaszcza, że pisownia nazwiska jest nieco odmienna. Nie jest także jasne, w jaki sposób Tadeusz Jaworowski wszedł w posiadanie omawianych wyrobów.

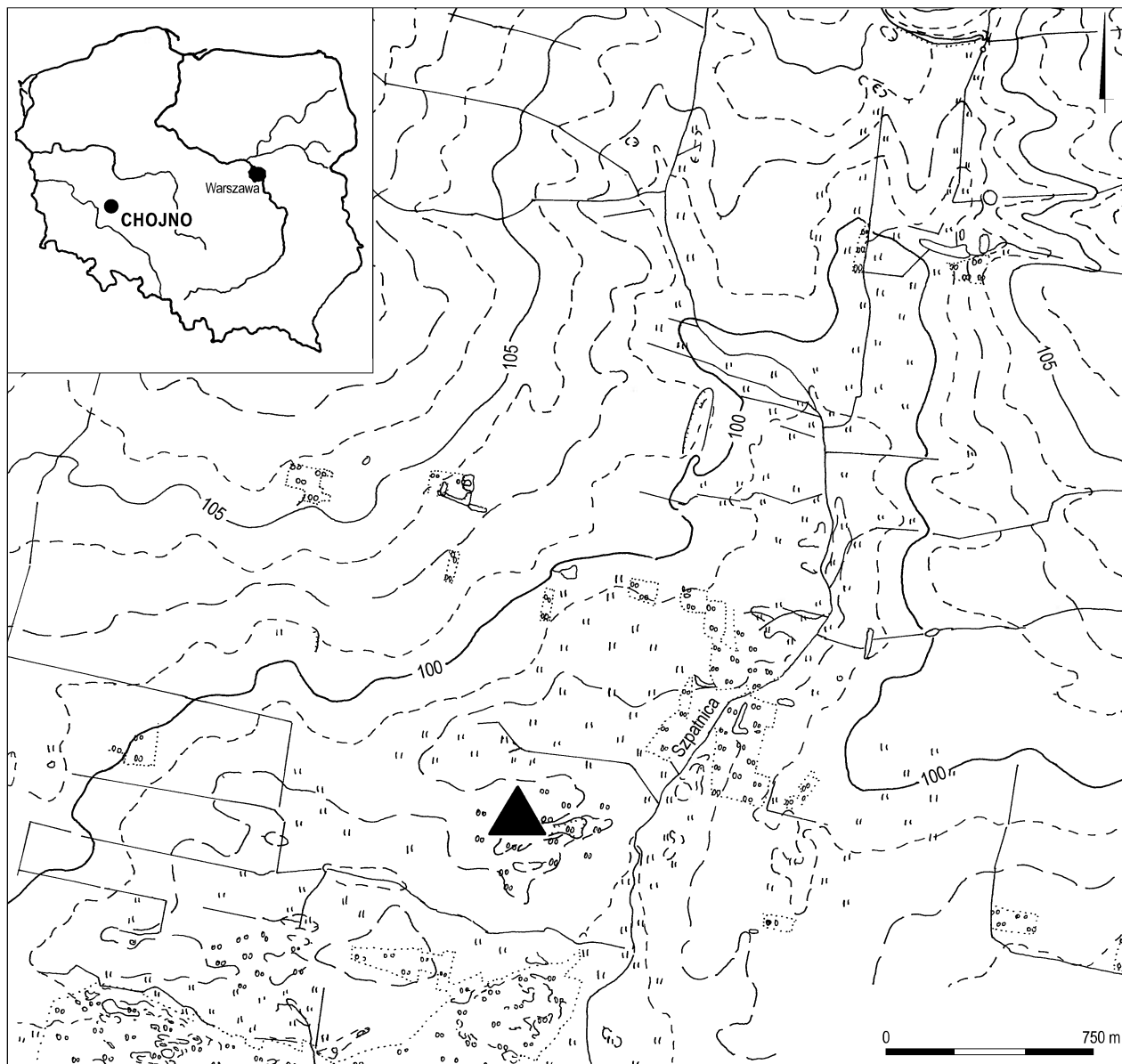
Dopiero w 1987 roku, na mocy decyzji Ministra Kultury i Sztuki, kolekcja z Chojna-Golejewka została przekazana do PMA³ (nr inw. PMA/III/65), ale uszczuplona już o dwa naczynia (nr inw. MN 74945, 74946), które prawdopodobnie zaginęły podczas II wojny światowej⁴.

¹ AZP 69–28/113 – tam jako Chojno, pow. rawicki, woj. wielkopolskie, stan. 1 – J. Nowakowski, A. Starzyński, Dokumentacja obszaru AZP 69–28, Leszno 1994, karta 113 (archiwum AZP Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego w Warszawie).

² Wypisy z inwentarza Muzeum Narodowego w Warszawie; Pracownia Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.

³ Protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 24 kwietnia 1987 roku; Pracownia Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.

⁴ Por. Galeria Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie. Spis zabytków zaginionych w czasie II wojny światowej; Pracownia Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.

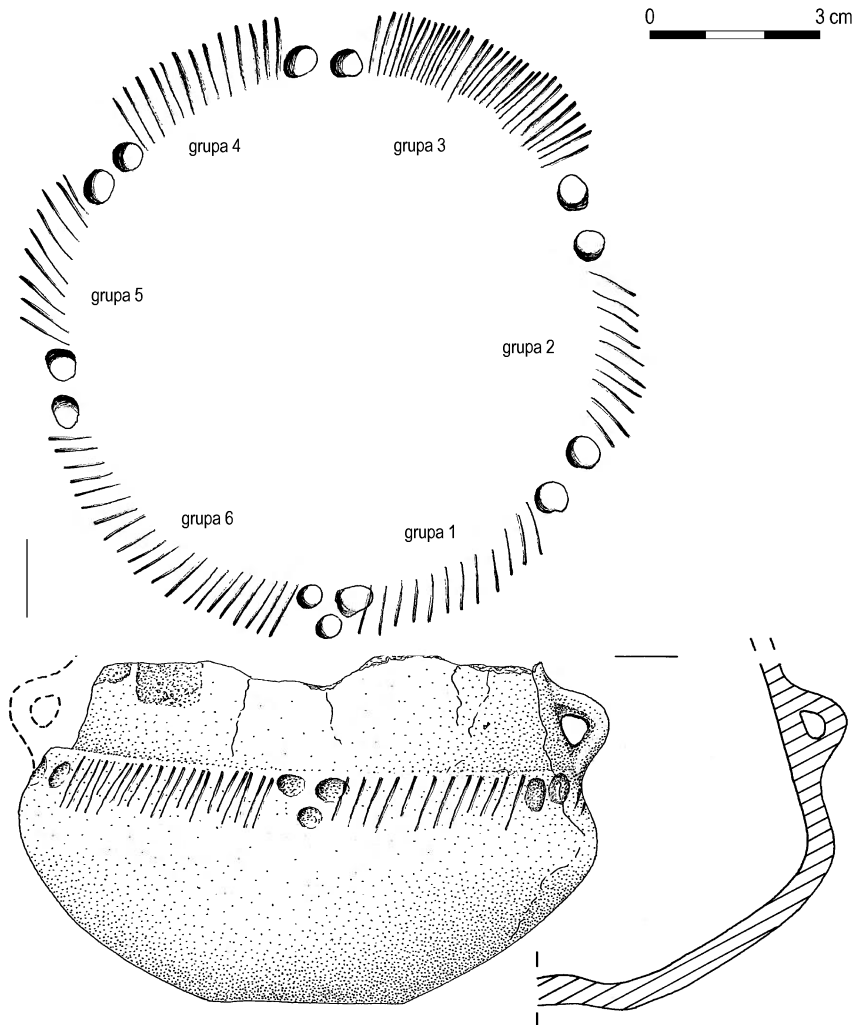

Ryc. 1. Chojno i Golejewko, pow. Rawicz. Lokalizacja cmentarzyska ludności kultury łużyckiej. Rys. G. Nowakowska
Fig. 1. Chojno and Golejewko, distr. Rawicz. Location of the Lusatian culture cemetery. G. Nowakowska del.

Opis materiałów

1. Naczynie jajowate (Ryc. 3d), nieco asymetryczne. Brzeg pogrubiony. Dno wyodrębnione. Powierzchnia zewnętrzna słabo schropowacona, brązowo-ceglasta; wewnętrzna – wygładzona, szarobrązowa. Wym.: wys. 9–9,7 cm, średn. wylewu 10,2–10,4 cm, średn. dna 4,5 cm. MN 74950.
2. Naczynie z jajowatym brzdkiem i lejkową, przewężoną szyjką (Ryc. 3f). U jej nasady dookólna, skośnie nacinana listwa plastyczna. Dno wyodrębnione. Powierzchnie wygładzone, wewnętrzna – popielata, zewnętrzna – intensywnie ceglasta w brązowe i szare plamy. Wym.: wys. 23,5 cm, średn. wylewu 14,8 cm, średn. dna 9,8–10 cm. MN 74943.
3. Naczynie z jajowatym brzdkiem i lejkową, przewężoną szyjką (Ryc. 3a). U jej nasady dookólna, skośnie nacinana listwa plastyczna z czterema symetrycznie rozmieszczonymi dołkami palcowymi. Dno wyodrębnione. Powierzchnie wygładzone, wewnętrzna – szarobrązowa, zewnętrzna – ceglasta w żółtoszare plamy. Wym.: wys. 22,5 cm, średn. wylewu 12,6 cm, średn. dna 9,5 cm. MN 74944.
4. Naczynie z dwustożkowatym brzdkiem (Ryc. 3i). Szyjka wysoka, stożkowata, brzeg rozchylony. U jej nasady dookólna listwa

- plastyczna z głębokimi nacięciami o zmiennym kierunku nachylenia. Dno wyodrębnione. Powierzchnia zewnętrzna: na szyjce – wygładzona i wyświeconą, czarna; na brzdzie – wyrównana, czarno-brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, czarna. Wym.: wys. 13,4 cm, średn. wylewu 9,8–10,5 cm, średn. dna 6,7–7 cm. MN 74940.
5. A m f o r k a (Ryc. 3g) z krótką, stożkową szyjką wydzieloną uskokiem. Brzusiec dwustożkowaty, o łagodnym, wysoko umieszczonym załomie. Dno wyodrębnione, lekko wklęsłe. Powierzchnie wygładzone, brązowoszare. Wym.: wys. 7,8 cm, średn. wylewu ok. 8,6 cm, średn. dna 3,7 cm. MN 74948.
 6. A m f o r k a (Ryc. 2) ze stożkową, znacznie uszkodzoną szyjką wydzieloną uskokiem. Brzusiec dwustożkowaty, o łagodnym załomie. Na górnej jego części ornament, złożony z sześciu grup pionowych lub lekko ukośnych, rytch kresiek, przedzielonych pięcioma parami oraz jednym zestawem trzech (ułożonych w trójkąt) dołków. Grupa pierwsza liczy 12 kresiek, druga – 10, trzecia – 31, czwarta – 13, piąta – 9, a szósta – 21 (łącznie 96 kresiek). Dno wyodrębnione. Powierzchnie starannie wygładzone, czarne, zewnętrzna wyświeconą. Wym.: zachowana wys. 6,2 cm, średn. dna 3,3 cm. MN 74947.
 7. Miniaturowa a m f o r k a (Ryc. 3b) ze stożkową szyjką. Krawędź lekko rozchylona. Brzusiec dwustożkowaty, o łagodnym załomie.

Ryc. 2. Chojno-Golejewko, pow. Rawicz. Kolekcja Aleksandra Guttmana: naczynie zdobione ornamentem złożonym z grup kresek i dołków. Rys. B. Karch

Fig. 2. Chojno-Golejewko, distr. Rawicz. Alexander Guttman collection: vessel decorated with an ornament consisting of groups of lines and circular impressions. B. Karch del.

Dno wyodrębnione. Powierzchnie wygładzone, wewnętrzna – czarna, zewnętrzna – czarno-brązowa. Wym.: wys. 7,1 cm, średn. wylewu ok. 5,4 cm, średn. dna 3,2 cm. MN 74949.

8. Naczynie wazowate, malowane (Ryc. 3h, 6). Szyjka wydzielona uskokiem, pochylona do wewnątrz, znacznie uszkodzona. Obecny brzeg nosi ślady starannego odcięcia górnej jej części. Ok. 0,5 cm poniżej krawędzi dookoła nieregularna ryta linia. Brzusiec baniasty, silnie wydęty. Na jego górnej i środkowej części ornament w postaci naprzemianległych motywów: trzech trójkątnych pól zamalowanych na brunatnoczerwono, otoczonych z dwóch stron czterema bądź pięcioma ukośnymi żłobkami, oraz trzech kół namalowanych brunatnoczerwoną farbą. Dno wyodrębnione. Powierzchnie starannie wygładzone, jasnobrunatne, zewnętrzna – dołem jasnoceglasta. Wym.: zachowana wys. 18,8–19,9 cm, średn. dna 9 cm. MN 74939.

9. Naczynie z baniastym brzuscem i krótką, lekko przewężoną szyjką (Ryc. 3e). Krawędź rozchylona. Na górnej części brzusca ornament w postaci naprzemianległych motywów: grup rytych kresek i płytkich, szerokich żłobków oraz nalepianych guzków, podkreślonych łukowatymi żłobkami, od których promieniście odchodzą grupy rytych kresek. Dno wyodrębnione. Powierzchnie starannie wygładzone, zewnętrzna – brązowa, wewnętrzna – brązowoszara. Wym.: wys. 19,8 cm, średn. wylewu ok. 12 cm, średn. dna 11 cm. MN 74941.

10. Dolny fragment naczynia (Ryc. 3c). Dno wyodrębnione. Powierzchnie starannie wygładzone, wewnętrzna – ciemnoszara, zewnętrzna – czarno-brunatna. Wym.: zachowana wys. 9,4 cm, średn. dna 7,5 cm. MN 74938.

11. Uрна-łzawica glazurowana na czarno z ornamentem kreskowym i kropkowym (po 3); wys. 6,4 cm, szer. 8,3 cm, głęb. 8,3 cm⁵. MN 74946 (zaginiona).

12. Czarka gliniana – urna łzawica z uszkiem; wys. 6,3 cm, szer. 9,7 cm, głęb. 8,8 cm. MN 74945 (zaginiona).

13. Naszyjnik żelazny (Ryc. 4), zapewne otwarty, zachowany w dwóch fragmentach, które z jednej strony dokładnie do siebie przylegają. Wykonany z pręta o czworokątnym przekroju. Oba końce uszkodzone. Powierzchnia silnie skorodowana. Wym.: średn. ok. 19 cm, najw. grub. pręta 0,75×0,75 cm. MN 74942.

14. Bransoleta żelazna (Ryc. 5a), otwarta, lekko zdeformowana, z pręta o okrągłym przekroju. Oba końce pieczętkowo pogrubione. Wym.: średn. 5,8 i 6,2 cm, średn. pręta 0,3–0,35 cm. MN 74953.

15. Bransoleta żelazna (Ryc. 5b), otwarta, z taśmy płasko-wypukłej. Jeden koniec odłamany, drugi – zwężający się, płasko ścięty. Na nim słabo widoczne żłobki: dwa pionowe i trzy ukośne. Liczne ubytki w powierzchni. Wym.: średn. 6 cm, najw. szer. taśmy 0,7 cm, grub. 0,15–0,3 cm. MN 74956A.

16. Kółko żelazne (Ryc. 5c), zamknięte, z masywnej sztabki o czworokątnym przekroju. Powierzchnia silnie skorodowana. Wym.: średn. 3,9 cm, grub. sztabki 0,55×0,85 cm. MN 74956B.

17. Brzytwa brązowa z uszkiem (Ryc. 5k), trapezowata, zdeformowana, wykonana z cienkiej blachy. Poniżej górnej krawędzi poziome zeberko. Znaczne ubytki w ostrzu. Barwa miedziana. Wym.: najw. zachowana dług. ostrza 7,5 cm (z uszkiem – 9,1 cm), najw. szer. 4,4 cm, grub. 0,1–0,4 cm. MN 74954.

18. Fragment brzytwy (?) z blachy brązowej (Ryc. 5l). Kształt w przybliżeniu czworokątny. Brzegi wyszczerbione; barwa miedzianożółta. Wym.: zachowana dług. 6,4 cm, szer. 4 cm, grub. 0,1 cm. MN 74954.

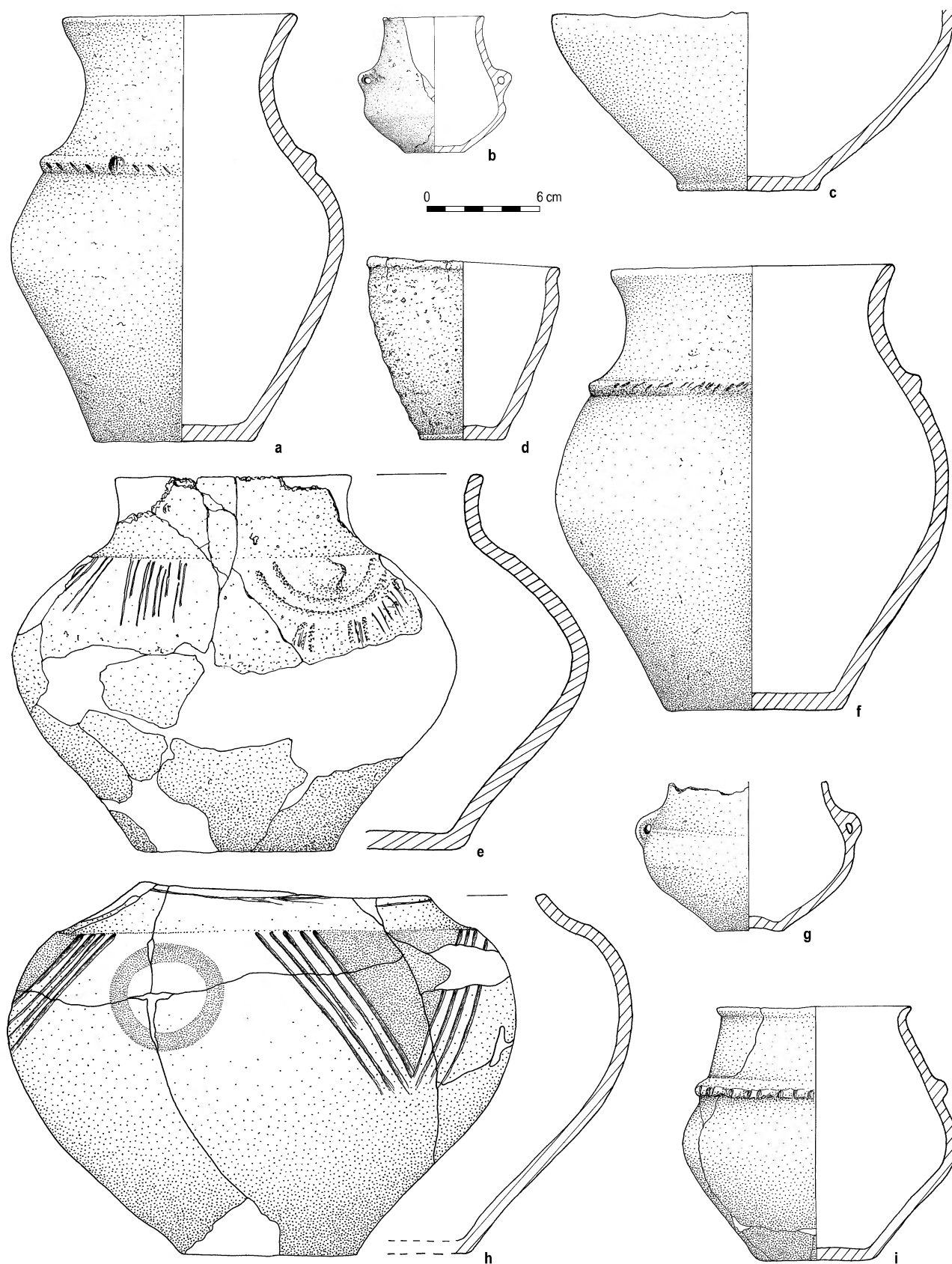
19. Fragment blachy (brzytwy?) brązowej (Ryc. 5i). Zachowała się jedna krawędź, ścieniona i lekko łukowata. Pozostałe brzegi ułamane. Patyna ciemnozielona. Wym.: dług. 2,1 cm, szer. 3,2 cm, grub. 0,1 cm. MN 74952.

20. Kółko brązowe (Ryc. 5d), zamknięte, z pręta o okrągłym przekroju. Zachowany nadlew. Barwa miedzianożółta. Wym.: średn. 4,5 cm, średn. pręta 0,4 cm. MN 74955B.

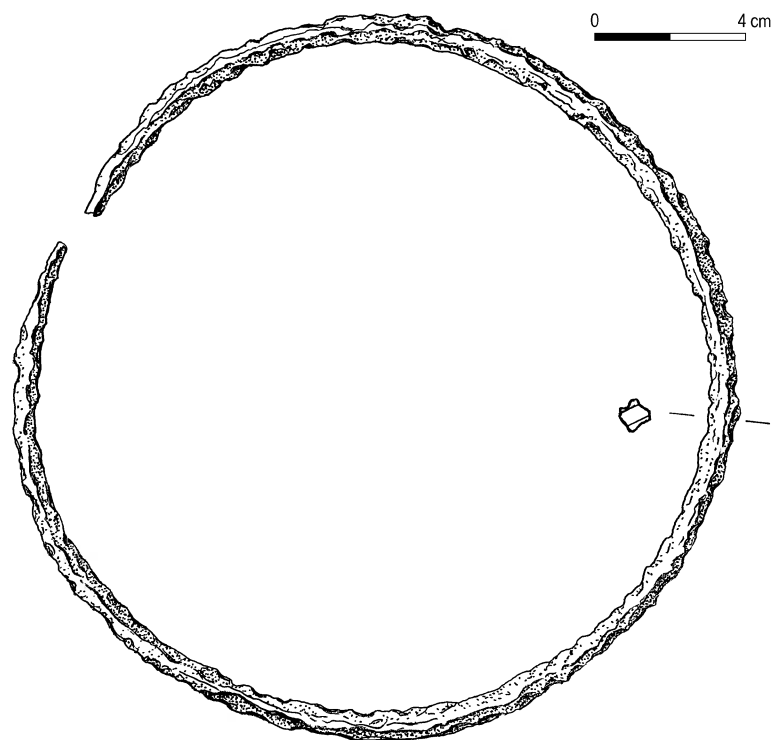
21. Fragment bransolety brązowej (Ryc. 5f), wykonanej z taśmy płasko-wypukłej. Oba końce odłamane. Patyna ciemnozielona. Wym.: średn. ok. 4,4 cm, szer. taśmy 0,5–0,6 cm, grub. 0,3 cm. MN 74955C.

22. Trzy fragmenty naszyjnika (lub naszyjników) brązowych (Ryc. 5j) z pręta o okrągłym przekroju. Na każdym z fragmentów

⁵ Poz. 11, 12 – opisy na podstawie dokumentów wymienionych w przyp. 2 i 4.

Ryc. 3. Chojno-Golejewko, pow. Rawicz. Kolekcja Aleksandra Guttmana: ceramika. Rys. B. Karch
 Fig. 3. Chojno-Golejewko, distr. Rawicz. Aleksander Guttman collection: pottery. B. Karch del.

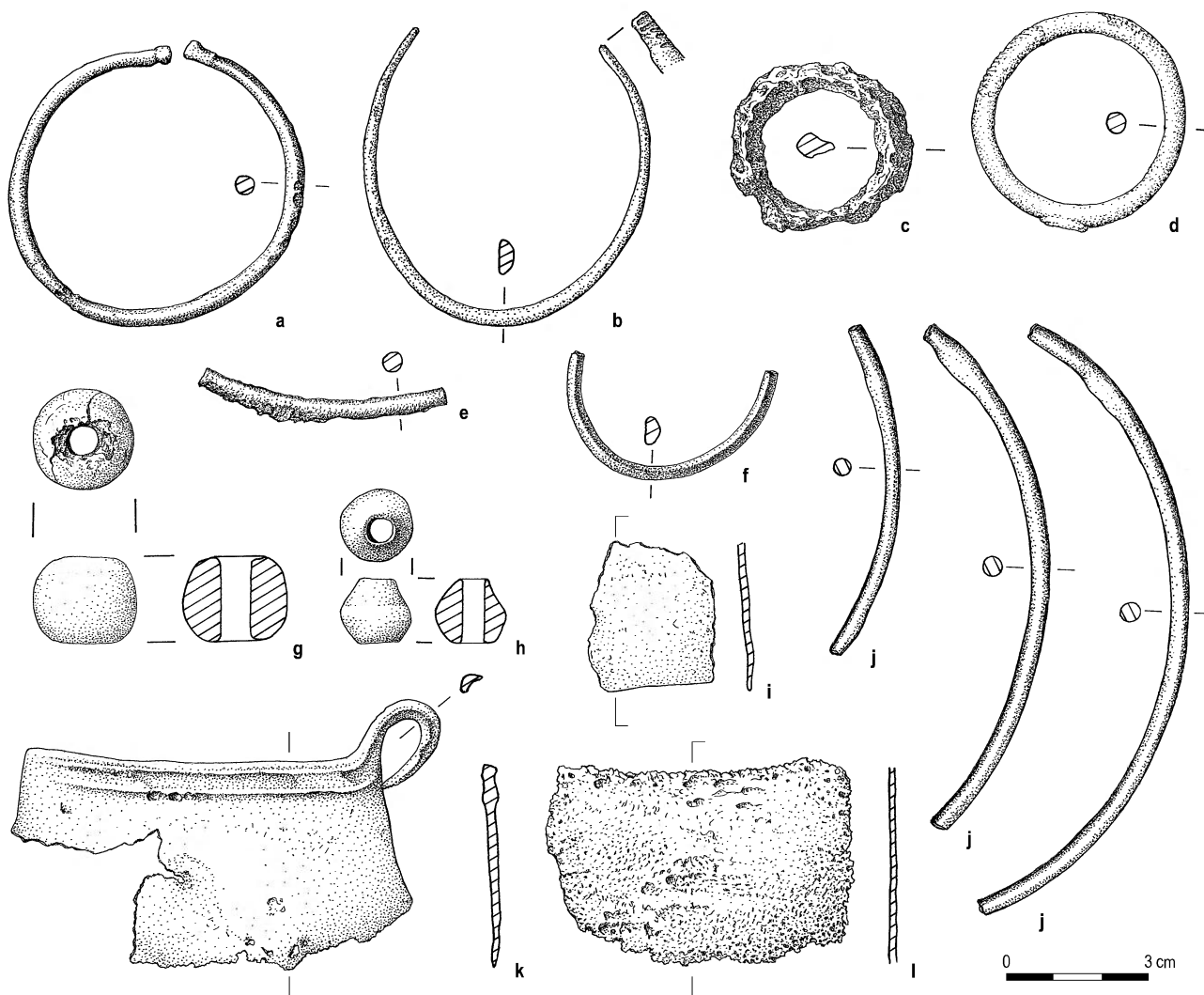
zachowane niewielkie zgrubienie, prawdopodobnie będące pozostałością niedokładnie usuniętego nadlewu. Końce odłamane. Patyna ciemnozielona. Wym. prętów: dług. (po łuku) 17, 13, 8 cm, średn. prętów odpowiednio – 0,42, 0,4, 0,35 cm. MN 74955B.

23. Fragment pręta brązowego (Ryc. 5e) o okrągłym przekroju (część naszyjnika?). Oba końce odłamane. Na powierzchni nieobrobiony nadlew. Barwa miedziano-złota. Wym.: dług. (po łuku) 5,5 cm, średn. pręta 0,4 cm. MN 74955A.

24. Paciorek brązowy (Ryc. 5h), dwustożkowaty. Patyna zielona. Wym.: wys. 1,3 cm, średn. 1,5 cm, średn. otworu 0,5 cm. MN 74953.

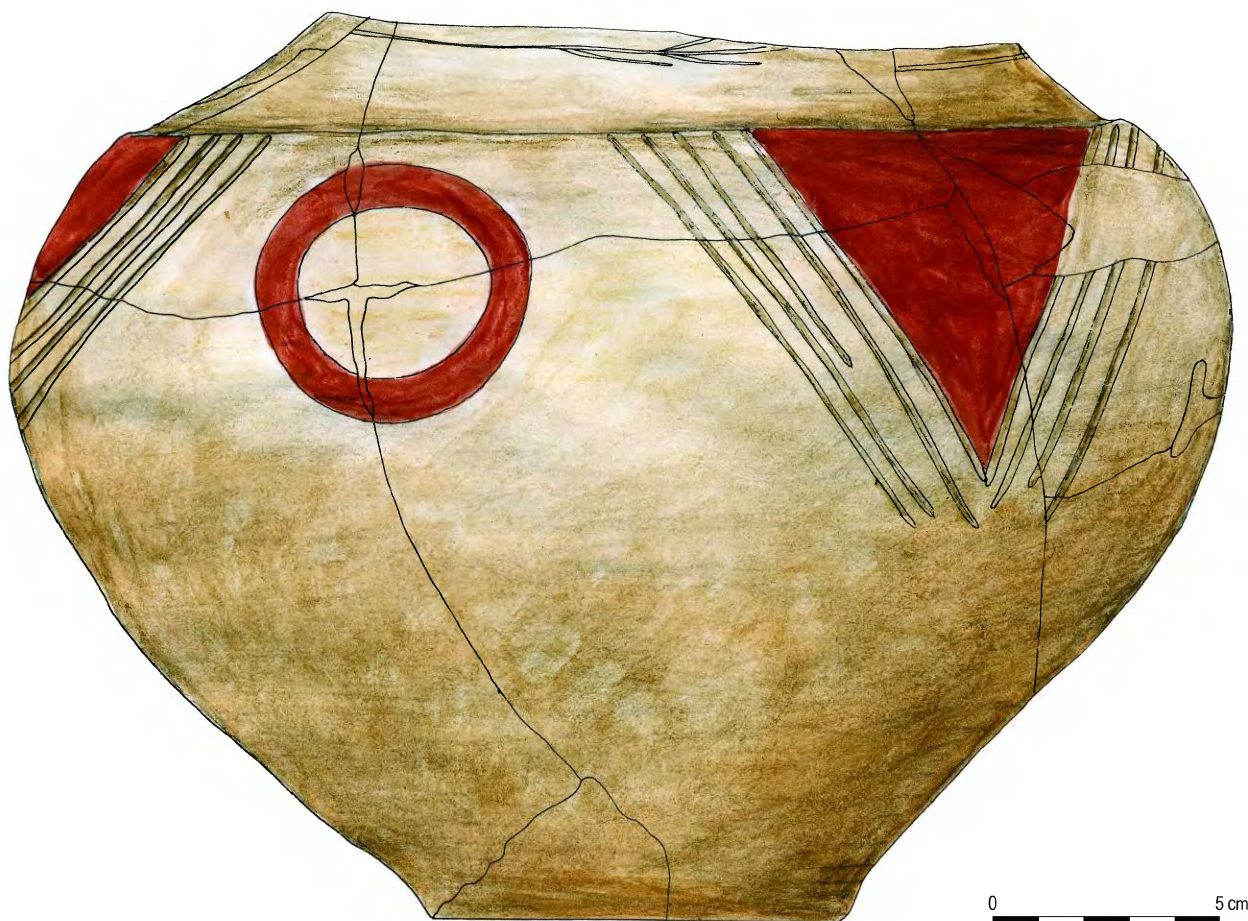
25. Pacior bursztynowy (Ryc. 5g), płaskokulisty. Na powierzchni wokół otworu nieznaczne ubytki. Wym.: wys. 1,8 cm, średn. 2,2 cm, średn. otworu 0,6 cm. MN 74953.

Ryc. 4. Chojno-Golejewko, pow. Rawicz. Kolekcja Aleksandra Guttmana: naszyjnik żelazny. Rys. B. Karch
Fig. 4. Chojno-Golejewko, distr. Rawicz. Alexander Guttman collection: iron neck-ring. B. Karch del.

Ryc. 5. Chojno-Golejewko, pow. Rawicz. Kolekcja Aleksandra Guttmana: przedmioty z żelaza (a–c), brązu (d–f, h–l) oraz bursztynu (g).
Rys. B. Karch

Fig. 5. Chojno-Golejewko, distr. Rawicz. Alexander Guttman collection: iron (a–c), bronze (d–f, h–l) and amber (g) objects. B. Karch del.

Ryc. 6. Chojno-Golejewko, pow. Rawicz. Kolekcja Aleksandra Guttmana: malowana waza gliniana. Rys. L. Kobylińska

Fig. 6. Chojno-Golejewko, distr. Rawicz. Aleksander Guttman collection: painted vase. L. Kobylińska del.

Omówienie

Prezentowana kolekcja stanowi ciekawe uzupełnienie zestawu znalezisk, pochodzących z cmentarzyska „łużyckiego” w Chojnie-Golejewku, ponieważ zawiera – oprócz zabytków mających wiele analogii pośród znanych już materiałów – także kilka przedmiotów nie stwierdzonych jak dotąd na tym stanowisku.

Przede wszystkim znacznie wzbogacona została grupa narzędzi toaletowych. W przedstawionym zbiorze znajdują się bowiem dwa (?) niecharakterystyczne fragmenty ostrzy brzytwy brązowych oraz zachowany niemal w całości trapezowaty okaz z uszkiem, należący do nielicznego, lokalnego typu Gliniany, datowanego na IV okres epoki brązu. Formy zbliżone pochodzą z Glinian i Krzelowa, pow. wołowski, oraz Wartosławia, pow. szamotulski (M. Gedl 1981, s. 30–31, tabl. 8:106–108).

Do „nowości” zaliczyć należy także dwie bransolety, brązową i żelazną, wykonane z wąskiej taśmy płasko-wypukłej. Obie są znacznie uszkodzone, co utrudnia określenie ich rodzaju oraz dokładnej chronologii. Można jedynie stwierdzić, że ozdoby rąk zrobione z wąskiej, D-kształtnej sztabki brązowej, spotykane są od IV okresu epoki brązu po okres halsztacki, a z żelaznej – wyłącznie w drugim z wymienionych odcinków czasowych (por. np. E. Szydłowska 1972, s. 54; M. Gedl 1973, s. 61).

Reszta z prezentowanych zabytków, a więc paciory burztynowy, ozdoby metalowe, a także cały zestaw naczyń glinianych, mają w znanym już materiale z Chojna-Golejewka liczne odpowiedniki – tak formalne, jak i ornamentacyjne. Także ich datowanie, szczegółowo omówione w pracy Z. Woźniaka, w pełni mieści się w szerokich ramach chronologicznych, jakie wyznaczono dla tego cmentarzyska (Z. Woźniak 1959, s. 83–108).

Osobnego omówienia wymaga jednak duża, malowana waza z odciętym fragmentem szyjki, pierwotnie zapewne lejkowato rozchylonej (Ryc. 3h, 6). Wydaje się, że znajdujący się poniżej krawędzi dookólny żłobek jest również śladem próby przecinania. Trudno aktualnie ustalić, kiedy i z jakiego powodu dokonano owych odcięć. Na podstawie analizy śladów zachowanych na obecnym brzegu można jedynie przypuszczać, że powstały one współcześnie; być może zrobił je nawet sam właściciel zbioru, na przykład w celu wyrównania potłuczonej szyjki. Wy tłumaczenie to jest o tyle prawdopodobne, że w skład kolekcji Aleksandra Guttmana wchodziło jeszcze jedno tak samo potraktowane naczynie, pochodzące z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Biernatkach, pow. śremski⁶. Poza tym wspomniana waza zarówno formą, jak i ornamentem oraz techniką wykonania

⁶ Zbiory PMA w Warszawie, nr inw. PMA/III/10470:11.

w pełni nawiązuje do znanej już z nekropolii w Chojnie-Golejewku ceramiki malowanej, występującej tu w znacznej ilości. Wśród zabytków tych znajduje się nawet naczynie niemal bliźniaczo podobne do prezentowanego okazu, a różniące się od niego jedynie wymiarami (Z. Woźniak 1959, tabl. XXII:8; S. Alfawicka 1970, s. 78–83, tabl. IIj).

Warto zwrócić także uwagę na ornament wykonany na jednej z amforek, składający się z kombinacji kresk i dołków (Ryc. 2). Jego walory zdobnicze nie są zbyt duże, a wykonanie jest mało staranne. Całość sprawia wrażenie, jakby autorowi bardziej zależało na umieszczeniu odpowiedniej liczby linii w danym polu, niż na dokładnym i równym ich narysowaniu. Zauważyć można również, że liczba kresk w grupach 1 i 6, a także 3 i 4, sąsiadujących ze sobą na przedniej i tylnej powierzchni brzuśca, stanowi wzajemną odwrotność. Podobne rezultaty przynosi sumowanie grup naprzeciwległych oraz położonych po skosie⁷. Trudno jednak powiązać z tymi obliczeniami boczne pola numer 2 i 5. Być może więc podejście matematyczne nie jest w tym przypadku właściwym sposobem interpretacji, zwłaszcza, że zastosowano do

niej dziesiętkowy, pozycyjny system liczbowy, oparty na tzw. cyfrach arabskich. Na obecnym etapie badań nad kulturą duchową ludności „łużyckiej” nie znamy bowiem ani używanego wówczas systemu liczbowego, ani jego ewentualnego zapisu⁸.

Pomimo licznych trudności interpretacyjnych wydaje się jednak, że funkcja dekoracyjna omawianego zdobienia jest wtórna w stosunku do symbolicznej. Na magiczne znaczenie ornamentyki „łużyckiej”, zwłaszcza na ceramice grobowej, zwracano już zresztą w literaturze przedmiotu wielokrotnie uwagę (np. J. Ostoja-Zagórski 1996).

Podsumowując powyższe uwagi można z całą pewnością stwierdzić, że kolekcja Aleksandra Guttmanna stanowi nowe, ciekawe źródło, wnoszące szereg interesujących danych, poszerzających dotychczasową wiedzę o cmentarzysku w Chojnie-Golejewku.

Mgr Anna Drzewicz

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52
00-241 Warszawa

BIBLIOGRAFIA

Alfawicka, S.

1970 *Ceramika malowana okresu halsztackiego w Polsce. Studium źródłoznawcze*, Wrocław.

Empacher, A. B., et alii

1975 A. B. Empacher, Z. Sęp, A. Żakowska, W. Żakowski, *Mały słownik matematyczny*, Warszawa.

Gedl, M.

1973 *Cmentarzysko halsztackie w Kietrze, pow. Głubczyce*, Wrocław.

1981 *Die Rasiermesser in Polen*, Prähistorische Bronzefunde VIII/4, München.

Kaczmarek, J. E.

1996 *Organizacja badań i ochrony zabytków archeologicznych w Poznaniu (1729–1958)*, Poznań.

Ostoja-Zagórski, J.

1996 *Ornament i plastyka figuralna – sztuka pradziejowa czy przetworzona magia?*, [w:] J. Chochorowski (red.), *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, Kraków, s. 415–421.

Szydłowska, E.

1972 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczycach, pow. Zawiercie*, Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Archeologia 9, Bytom, s. 1–292.

Woźniak, Z.

1959 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Chojnie-Golejewku w pow. rawickim*, PArch. XII, s. 31–116.

MATERIAL FROM A LUSATIAN CULTURE CEMETERY AT CHOJNO-GOLEJEWKO, DISTR. RAWICZ,

FROM THE ALEKSANDER GUTTMANN COLLECTION

SUMMARY

The cremation cemetery situated between the villages of Chojno and Golejewko, distr. Rawicz, woj. wielkopolskie (Fig. 1), is one of the most striking and most richly furnished grave-fields of the Lusatian culture people in Wielkopolska, in use starting from BA IV until the Early PreRoman Period.

The site, discovered during the second half of the 19th century, is known almost entirely from amateur investigation by local collectors who recovered the better preserved artefacts directly from the site or bought them from the peasants. In this way probably some 2000 graves were dug up, their contents subsequently became dispersed in a few dozen private collections in Poland and abroad. Eventually many of these artefacts were offered or sold to the Archaeological Museum in Poznań and the State Archaeological Museum in Warsaw. They were later analysed and published by Z. Woźniak (1959, p. 31–116).

Other objects from the Chojno-Golejewko cemetery forming the Aleksander Guttmann collection fared differently. In 1919 one Colonel Tadeusz Jaworowski presented to the National Museum in Warsaw the following set: 12 pottery vessels – one of them a painted vase – and a number of bronzes (a bead, a ring, necklace fragments, a razor, fragments of bronze sheet, per-

⁷ Grupa 6 + Grupa 4 = 34, Grupa 1 + Grupa 2 = 43; Grupa 1 + Grupa 4 = 25, Grupa 6 + Grupa 3 = 52, ale już Grupa 1 + Grupa 6 = 33, a Grupa 3 + Grupa 4 = 44.

⁸ Najstarszym i najprostszym sposobem zapisu liczby jest oznaczenie jednostki kreską. Zakładając więc, że każda z grup kresk na omawianej amforcie jest zapisem liczbowym, można sugerować istnienie w kulturze łużyckiej prostego systemu niepozycyjnego, w którym każda liczba jest sumą sąsiadujących ze sobą cyfr (A. B. Empacher et alii 1975, s. 41–42, 276–277).

haps from two further razors), iron finds (a necklace?, a ring, two bracelets) and amber (a large bead) (Fig. 2–6). The objects were not accompanied by any documentation to help link them to particular grave assemblages and nothing can be learnt from the available sources about their collector or the Colonel.

The Gutmann collection set passed to the State Archaeological Museum in Warsaw (PMA/III/65) only in 1987, but not before losing two vessels, probably during World War II.

The set has helped to fill out the existing record of the cemetery at Chojno-Golejewko. Next to pieces which have numerous analogies among the

already known material it includes a number of items previously not recorded at Chojno-Golejewko, namely, a bronze trapezoidal razor with a loop, attributed to the local type Gliniany, datable to BA IV, and two bracelets – a bronze and an iron specimen, fashioned from narrow strips of plano-convex sheet. The bronze bracelet is dated to BA IV – Hallstatt, and the iron piece is associated with Early Iron Age.

All the objects from the Aleksander Guttmann collection fit the broad chronological framework determined for the cemetery at Chojno-Golejewko.

tlum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

LIST OF ABBREVIATIONS OF PERIODICALS AND SERIAL PUBLICATIONS

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich – <i>Prahistoria ziem polskich</i> . tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981	
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”. Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”. Schwerin/Rostock/Berlin)	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum	RB	– „Rocznik Białostocki”. Białystok
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SovArch	– „Sovetskaâ Archeologia” (Советская археология), Moskva
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР). Moskva	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa		
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa		
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

